2378 бр

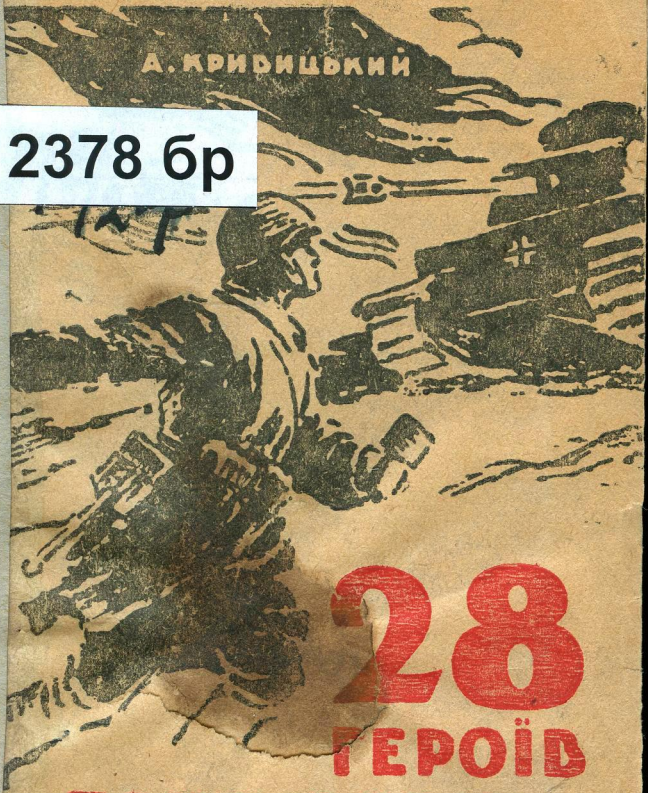

А. КРИРИЦЬКИЙ

28 ГЕРОЇВ ПАНФІЛОВЦІВ

РАЇНСЬКЕ ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО

59

Ціна 1 крб.

V.N. Karazin Kharkiv National University
00665775
4

1/ 9 (с) „1941 г. — 2 серия
2/ 32 В 355.11
3/ 32 В 355.4 „1941/42"
4/ 355.111 „1941

А. КРИВИЦЬКИЙ

28 ГЕРОЇВ ПАНФІЛОВЦІВ

Перевірено
1939

Центральна Наукова
БІБЛІОТЕКА ХДУ
Інв. № 2378/2/ор

УКРАЇНСЬКЕ ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО
Москва 1944 Київ

УКАЗ

Президії Верховної Ради СРСР

про присвоєння звання Героя Радянського Союзу начальницькому і рядовому складові Червоної Армії

За зразкове виконання бойових завдань Командування на фронті боротьби з німецькими загарбниками і виявлені при цьому відвагу і геройство присвоїти звання **Героя Радянського Союзу** з врученням ордена **Леніна** і медалі **«Золота Зірка»:**

1. Червоноармійцю **Ананьєву** Миколі Яковичу

2. Червоноармійцю **Безрідному** Григорію

3. Червоноармійцю **Болотову** Миколі Никаноровичу

4. Червоноармійцю **Бондаренкові** Якову Олександровичу.

5. Червоноармійцю **Васільєву** Іларіону Романовичу.

6. Сержантові **Добробабіну** Іванові Остаповичу

7. Червоноармійцю **Дутову** Петрові Даниловичу

8. Червоноармійцю **Ємцову** Петрові Кузьмичу

9. Червоноармійцю **Єсібулатову** Нарсутбаю

10. Червоноармійцю **Келейнікову** Дмитрові Митрофановичу

11. Червоноармійцю **Касаєву** Алікбаю.

12. Політкерівникові **Клочкову** Василю Георгійовичу

13. Червоноармійцю **Кожебергенову** Аскару

14. Червоноармійцю **Конкіну** Григорію Юхимовичу

15. Червоноармійцю **Крючкову** Абрамові Івановичу

16. Червоноармійцю **Максімову** Миколі Гордійовичу

17. Старшому сержантові **Мітіну** Гаврилові Степановичу.

18. Червоноармійцю **Митченкові** Миколі

19. Червоноармійцю **Москаленкові** Іванові Васильовичу

20. Червоноармійцю **Натарову** Іванові Мойсейовичу

21. Червоноармійцю **Петренкові** Григорію Олексійовичу

22. Червоноармійцю **Сенгірбаєву** Мусабеку

23. Червоноармійцю **Тімофеєву** Дмитрові Фомичу

24. Червоноармійцю **Трофімову** Миколі Гнатовичу

25. Червоноармійцю **Шадріну** Іванові Демидовичу

26. Червоноармійцю **Шапокову** Душанкулу

27. Червоноармійцю **Шемякіну** Григорію Михайловичу

28. Червоноармійцю **Шепаткову** Іванові Олексійовичу.

Голова Президії Верховної Ради СРСР
М. КАЛІНІН

Секретар Президії Верховної Ради СРСР
О. ГОРКІН.

Москва, Кремль. 21 липня 1942 року.

По всій радянській землі рознеслася вістка про подвиг 28 гвардійців-панфіловців на чолі з політкерівником Клочковим.

Ще не були названі імена героїв, тіла їхні ще покоїлись на землі, загарбані ворогом, але вже обходила фронти чутка про казкову доблесть радянських багатирів.

Історія слави 8-ї гвардійської дивізії і її доблесних синів — це повість про нашу Вітчизняну війну з німцями, про переможну оборону Москви, про джерела ратного натхнення радянських воїнів, про їхніх вихователів і керівників.

НА КРАСНІЙ ПЛОЩІ

Вітряний сніжний листопад 1941 року. Від передових позицій до Москви дуже недалеко. Якщо їхати машиною, відстань можна обчислити двома годинами, не більше...

Політкерівник Клочков голився в бліндажі при світлі електричного ліхтарика. Мутний світанок повис на вітах холодних сосон і ледве-ледве вставав зза лісу. Клочков голився й співав. У кишені його гімнастерки лежав квиток на Красну площу. Це знав увесь полк, і всі йому заздрили.

Кінчивши голитись, Клочков добре поснідав, перекидаючись жартами з капітаном Гундиловичем, який ледве протирав очі, потім надів полушубок і перетягнув його хрест-навхрест ременями.

Гундиловичу ще не хотілося вставати, але

Клочков примусив його, напівсонного, вислухати строфу з свого любимого «Бородіна».

Да, были люди в наше время...

потім церемонно відкозиряв, розчинив двері й вийшов.

Так, як розповідає Гундилович, розпочав день 7 листопада політкерівник Клочков-Дієв.

До шоссе Клочков дібрався пішки — було недалеко — і з першою ж подорожньою машиною поїхав у Москву. Він приїхав у місто рано. На Красну площу не пускали. Він пройшов крізь оцеплення до Каменного мосту — любиме його місце в Москві. Звідти видно і Кремль, і сталеві опори Палацу Рад, і розкинуту на всі сторони величезну, ніби зачаровану в цей вранішній час, столицю.

Клочков знав і любив історію свого народу і щоразу, коли бував у Москві, сповнювався почуттям благоговіння перед її пам'ятками старовини і новою красою.

Час іти на Красну площу. Завтра Клочков розповість бійцям-гвардійцям усе, що він бачив і переживав сьогодні.

Цього сивого зимового ранку велика площа дихає спокійною урочистістю. Недалеко від неї, за сто кілометрів, — вороги. Гримлять гармати; грудки мерзлої землі злітають в повітря; наші розвідники повертаються з нічного

шукання; над лініями окопів встає новий день бою. А тут, на площі, — тиша, і тільки кремлівські куранти бережно видзвонюють лік годинами.

Тут незримо сплітається наше минуле і сучасне. Непорушно стоять полки, вишикувані для параду.

Великий лопатий сніг осипає кремлівські башти, кам'яний покрив площі, людей.

Здається Клочкову, ніби весь цей дорогий серцю росіянина шматок великого міста вставлений у величезну сніжну раму. І в ній одна за одною міняються нетьмяніючі картини минулого.

Здалека обличчя бійців невиразні. І на мить Клочкову ввижається, ніби там, навпроти, стоять ратники Дмітрія Донського, яких зібрав він тут, на площі, 561 рік тому; щоб вести на битву з Мамаєм. І вони пішли трьома колонами вперед по Великому шляху, що пролягав там, де висяться нині кольорові верхи Василія Блаженного...

Падає сніг. Ще порожня трибуна мавзолею. І, як і раніше, не ворухнуться червоноармійські роти і батальйони. Може, в такій же напруженій тиші тут 329 років тому вишикувались бородані-ополченці Козьми Мініна і Дмітрія Пожарського. За день до цього огляду, після

лютих боїв під Москвою, інтервенти склали свою зброю на землю перед російськими воїнами і, впавши на коліна, благали пощади...

Тіні невмираючого минулого виникають на Красній площі. У ці ранкові години очікування військового параду вони воскрешають перед Клочковим нову картину. Наполеон — під Москвою. В його походному чемодані лежать корона, скіпетр і порфіра, якими він хотів вінчатись на престол Східної імперії. Звідси він мріяв рушити в британські володіння, до берегів Ганга. І в цей час тут, на Красній площі, стоять піхотні і кінні полки. Вони навербовані з добровільців. Вусаті сподвижники Суворова в одному ряду з юними воїнами. Вони одягнуті хто у що, але бойові стяги вже в'ються над їхніми головами. І разом з ними Михайло Кутузов буде скоро переслідувати хвалених наполеонівських гренадерів...

Дух народного безсмертя витає над старовинною Красною площею, і коли на трибуні мавзолею з'явився Сталін разом зі своїми соратниками, Клочков відчув це безсмертя, як живу незламну силу.

Сталін говорив — і Клочкову з якоюсь новою ясністю відкрилася сувора історія його країни, над якою майорів непереможний прапор Леніна,

На Красній площі в 1919 році великий Ленін нагадав народові, яких лихих бід позбулася молода республіка. Освітлені загравою спалених сіл, ішли по нашій землі кайзерівські солдати. Країні загрожував німецький імперіалізм. Але минув рік боротьби — і от хижака подолано і повергнуто впрах. Широкі території, загарбані ворогом, стають знову радянськими. Країна стікала кров'ю, недоїдала, мерзла в окопах, — але, змучена й розорена, вона проймалася свідомістю своєї слави.

Сталін говорив — і перед мисленим зором Клочкова і всіх тих, хто стояв у цю мить на засніженій Красній площі, і міліонів людей, які не зводили очей з репродукторів, виникали грізні картини нашої Вітчизняної війни. І всі бачили, що ворог не такий сильний, як зображують його перелякані інтелігентики, що міцніє сила нашого опору, що недалеко той день, коли затріумфує наша перемога.

Голос Сталіна далеко чути — на всю країну, на весь світ. І коли загриміли марші військового параду, здавалося, ніби вся земля пішла походом на німецьких загарбників.

Клочков не раз бачив військові паради, сам брав участь у них, але була якась незвичайна внутрішня сила в русі полків перед мавзолеєм, з якого тільки-що лунали слова Сталіна. То

йшли полки великої армії, несучи загибель окупантам.

Оглядаючись на мавзолей, Клочков залишав Красну площу. Кремлівські стіни були білі від снігу. В старовину російські кріпості будувалися з дуже твердих «кремльових» дерев — кріпость діставала назву «Кремль». З старої новгородської говірки слово «кремляк» означає — людина твердого характеру.

І Клочков думав: «Ми кремльові люди. Кремль, де живе і працює Сталін, — символ нашої твердості». Може, саме в цю мить у свідомості Клочкова і народилася думка, яку, через дев'ять днів після параду на Красній площі, він висловив з такою силою і запалом на полі бою: «Велика Росія, а відступати нікуди. Позаду Москва!»

КАЗАХСТАН НА ОБОРОНІ МОСКВИ

Недалеко від дороги біля величезної ялини стояв Клочков. Він тільки-що вибрався з замета і, запорошений снігом, з густими, запушеними інеєм бровами, здавався казковим дідом-морозом, озброєним автоматом. «Дідові-морозові» було на вигляд років 25. Обтрусившись, він поліз у кишеню свого полушубка і дістав звідти велике темночервоне яблуко. Клочков акуратно витер його хусткою і надкусив з видимим задоволенням.

За кілька кілометрів від лінії фронту, серед снігів, у морозний листопадовий день — і раптом рум'яне соковите яблуко! Це справді було похоже на казку!

316-а стрілецька дивізія була сформована в Казахстані. Незабаром вона опинилась під Москвою, на обороні підступів до столиці.

На ділянці дивізії ворог мав колосальну чисельну перевагу. Але і в найтяжчі для себе дні казахстанці не давали німцям просунутися більше ніж на кілометр—півтора. Цю відстань фашисти проходили по горах трупів своїх солдатів і офіцерів.

По всьому фронту гриміла слава дивізії, і вже тоді була відома одна знаменна особливість: крізь ділянку її оборони ворожі танки не проходять.

Далекий Казахстан ніби присунувся тоді впритул до Москви. В алма-атинських колгоспах, у степових селищах — всюди люди жадібно ловили кожну вісточку про бойові діла дивізії. І коли вони взнали, що вона переіменована у 8-у гвардійську, радості не було меж.

У серцях гвардійців ще звучали голоси матерів, дружин, дітей, батьків і друзів, що проводжали їх на фронт: «Підтримайте честь

республіки, покажіть проклятим німцям, що таке Казахстан на фронті».

І вони виконували свій обов'язок і на землі Підмосков'я здобули собі гвардійську славу.

Дивізія стала грозою для фашистів. З Казахстана летіли на фронт телеграми. Земляки поздоровляли гвардійців з перемогами і повідомляли про свої успіхи. Сонячна республіка видобувала вугілля, витоплювала метал, збирала з величезних полів рис, тютюн, з зігнутих аж до землі дерев, обтяжених плодами, знімала яблука, груші.

Казахстан споряджав делегацію з подарунками в дивізію. Першими кликнули клич колгоспи Сарканського району «Імені XVI партз'їзду» і «Світлий шлях». На пункти здачі колгоспники привозили свиней, качок, гусей.

Старий Джалдаєв, ревниво подивившись на в міру відгодованого кабанчика, доставленого сусідою, поважно мовив:

— Ге, хазяїне! Чи нічого кращого не знайшов? Це мишеня, а не свиня, — джигітові така на один зуб. Ось, подивись, яка моя — це слон, а не кабан.

І довго стояли односельці, порівнюючи свої подарунки.

На тютюнові фабрики колгоспи везли сировину. Робітники лишались біля верстатів над-

урочно і зробили 1900 тисяч ароматних цигарок. Їх розіклали по сто штук у коробки, прикрашені написом «Гвардійські» і рядками поета:

В бій, дивізія гвардійська!
Під вогнем твоїх атак
Відступає рать злодійська.
Діло Гітлера — табак.

Приходячи додому, робітники фабрики повторювали ці слова своїм знайомим, і скоро вся Алма-Ата знала їх на пам'ять.

До воріт Толкарського спирто-горілчаного заводу колгоспники привезли хліб, і завод працював зайву зміну, щоб приготувати гвардійцям спирт. Кондитери робили веселі пряники, цукерки в кольоровій обгортці.

У коптильнях ковбасних заводів висіли апетитні шинки. Їх знімали з гаків, обгортали сріблястим папером і вкладали в місткі ящики.

Сивобородий колгоспник пробував з глиняної чашки темнозолотисте вино. Воно звалося «Промінь сходу», по імені колгоспу, що приготував дві з половиною тисячі літрів цього напою.

Люди оточили дегустатора і з побоюванням чекали його оцінки. Він узяв на язик кілька крапель, трохи посмакував їх, потім зробив

Центральна Наукова
БІБЛІОТЕКА
№ 2376/2-01

ковток більший, далі перелив вино в прозору склянку, обернув її в бік сонця і, глянувши на виблискуючу рідину, мовив:

— Вино, як сонячний промінь. Воно вігріє наших гвардійців і принесе їм пахучий аромат наших степів.

Поїзд з подарунками стояв біля вокзалу. На вагонах красувались написи: «На фронт, восьмій гвардійській». Навколо шумів мітинг. Протовпившись до секретаря Алма-Атинського обкому тов. Лещова, який супроводжував святковий поїзд, літня жінка схвильовано говорила: «Передайте синові привіт, поцілуйте його за мене, скажіть, хай буде героєм».

— Прізвище? — спитав Лещов.

Жінка назвала ім'я, але воно потонуло в громі оплесків, що зазвучали після чиєїсь промови.

— Не можу розібрати!

І тоді жінка, притиснувши руки до серця, знову щось сказала, і вітер доніс її слова: «Всім скажіть, усіх обійміть». Вітчизна обіймала своїх озброєних синів, благословляючи на подвиги.

Поїзд пішов на фронт. Він віз гвардійцям дари Казахстана: шинку і солодке, полушубки

і чоботи, вино і вірші. Столітній Джамбул проспівав своїм молодим друзям:

Гучніш за гвардію слова нема,
Ясніш за гвардію світла нема,
Солодше гвардії шукать дарма,
Твердіше гвардії і не знайти,
Чистіше гвардії не бачив ти,
Бо ж недарма таке слово із слів
Є нагородою серед полків...
День урочистий подвоєно мій:
Шаною вславлено край любий мій.
Бо у гвардійській частині восьмій
Служить і воїн хоробрий мій:
Служіть мій родич, служить мій внук,
Що серед битов, бур вогняних
Потиск ласкавих старечих рук
Ще на руках зберігає своїх.
Син Казахстана мечем махнув,
Вітер гвардійський стяг натягнув, —
Крок перемоги Джамбул почув.

І ще один подарунок зробив Казахстан своїй дивізії. Вона потребувала поповнення, і республіка дала їй нових бійців — молодих, білозубих, веселих, дужих, таких же здорових і дужих, як їхні брати і земляки, уже овіяні порохом і славою.

Кілька днів провела казахстанська делегація в гостях у дивізії. Гвардійці ніколи не

забудуть цього часу. З якоюсь особливою силою вони відчули кровний зв'язок радянського народу з його Червоною Армією, нерозривну дружбу фронту і тилу. На прощальному вечорі комісар дивізії Єгоров сказав, звертаючись до делегатів: «Ви нічого не жалієте для нас. Нас люблять так міцно, так захоплено, що ми запитуємо самих себе: чим ми відплатимо вам і всій радянській Батьківщині за піклування й ласку?»

І з притихлого залу прозвучав голос:

— Стійкістю, перемогою!

І всі підвелися з місць, і загриміло ура, і делегати обіймали гвардійців, цілували їх і повторювали тільки одне: «Бийте німців, бийте насмерть, бийте, не віддавайте Москви!»

А потім почалася роздача іменних подарунків, і генерал, глянувши на стрілки піднесеного йому золотого годинника, сказав: «Ну, вже пізно! Час дякувати делегатам і закривати вечір. Завтра буде трудний день».

От і вся історія про жовто-червоне алматинське яблуко в руках у політкерівника Клочкова, що стояв на снігу біля гіллястої ялини. Це історія непорушного зв'язку і дружби нашого тилу і фронту, дружби, що запалила Клочкова і його гвардійців на безсмертний подвиг.

ЦЕ БУЛО 16 ЛИСТОПАДА 1941 РОКУ

Наступ на Москву, що його розпочав Гітлер у жовтні, ганебно провалився. На 147-й день війни Гітлер рушив у другий генеральний наступ на Москву. Німці кинули на столицю 51 дивізію—18 танкових і механізованих та 33 піхотних. Коли весною 1940 року проти Франції на всьому фронті, від моря і до Седана, діяли 10—11 бронетанкових дивізії, весь світ здригнувся від жаху перед цією концентрацією техніки. На саму Москву було кинуто більше бронетанкових частин, ніж проти всієї Франції.

10 листопада Гітлер звернувся з наказом до своїх військ, в якому оголосив початок останнього, «вирішального» наступу. «Шлях, — говорив наказ,— готовий для розтрощувального і остаточного удару, який роздавить противника до початку зими».

Це було 16 листопада 1941 року, в перший день нового німецького наступу.

Панцерні колони ворога рухались по Волоколамському шосе. Вони розраховували, не спиняючи заведених моторів, вломитися в Москву. Але 316-а стрілецька дивізія, нині 8-а гвардійська червонопрапорна імені генерала Панфілова, перегородила їм дорогу.

Товариш Сталін віддав наказ затримати німців що б там не було. І на шляху гітлерівців виросла неподоланна стіна радянської оборони.

Полк Капрова, в якому Клочков був політкерівником роти, займає оборону на лінії: висота 251 — село Петеліно — роз'їзд Дубосєково. На лівому флангу, сідлаючи залізницю, перебував підрозділ сержанта Добробабіна.

Того дня развідка донесла, що німці готуються до наступу. У населених пунктах Красіково, Жданово, Муромцево вони сконцентрували понад 80 танків, 2 полки піхоти, 6 мінометних і 4 артилерійських батареї, сильні групи автоматників і мотоциклістів.

Розпочався бій.

Перш за все 28 героїв, що притаїлися в окопчику біля самого роз'їзду, мусили витримати багатогодинну сутичку з ворожими автоматниками.

Використовуючи приховані підступи на лівому флангу оборони полку, туди попрямувала рота фашистів. Вони не гадали зустріти серйозного опору.

Бійці мовчки стежили за автоматниками, що все наближалися. Сержант Добробабін точно розподілив цілі. Німці йшли, як на прогулянку, на весь зріст. Від окопу їх відокремлювало вже тільки 150 метрів. Навколо панувала дивна, неприродна тиша.

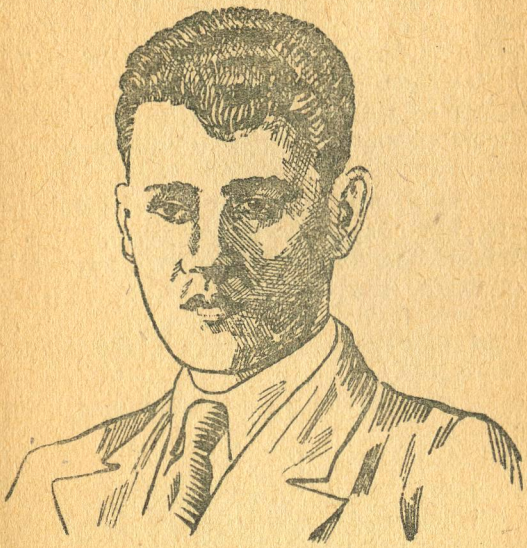

Політкерівник В. Клочков.

Сержант заклав два пальці в рот — і раптом пролунав російський, молодецький посвист! Це було так несподівано, що на якусь мить автоматники спинились. Затріщали наші ручні кулемети і гвинтівчані залпи. Влучний вогонь зразу спустошив ряди фашистів.

Атака автоматників відбита. Більше 70 ворожих трупів валяється недалеко від окопу. Обличчя втомлених бійців задимлені порохом; люди щасливі, що гідно помірялися силами з ворогом.

Але не знають вони ще своєї долі, не відають, що головне — попереду.

Танки! Двадцять броньованих потвор ідуть до рубежа, що його обороняють 28 гвардійців.

Бійці переглянулись. Мав відбутися надто нерівний бій.

Раптом вони почули знайомий бадьорий голос:

— Здорові, герої!

До окопу дібрався політкерівник Клочков.

Бійці знали його під іменем Дієва. Якось червоноармієць українець Бондаренко сказав про нього:

— Наш політкерівник завжди діє!

І дійсно, Клочков виправдував це українське слово «діє», завжди був у русі. Ніхто не знав, коли він спить. Діяльного і невтом-

ного, його любили бійці, як старшого брата, як рідного батька.

Влучне слово Бондаренка облетіло не тільки роту, а й полк. Клочковим політкерівник був тільки в документах. Навіть командир полку звав його Дієвим.

У той день Дієв перший помітив, куди прямує танкова колона ворога, і поспішив в окоп.

— Ну що, друзі, — сказав він бійцям, — двадцять танків. Менше, ніж по одному на брата. Це не так багато!

Бійці посміхнулись.

Добираючись до окопу, Дієв розумів, що чекає його і товаришів. Але тепер він жартував і, ловлячи на собі схвильовані погляди бійців, думав: «Нічого, витримаємо!».

Ось вони всі перед ним — товариші, з якими він мав поділити і славу і смерть.

Був ще і двадцять дев'ятий. Він виявився боягузом і зрадником. Він один потягнув руки вгору, коли з танка, що прорвався до самого окопу, фашистський єфрейтор закричав: «Сдавайс!». Він стояв жалюгідний, тремтячий, огидний у своєму рабському боягузтві. Перед ким падаєш на коліна, тварюко? Зразу ж прогримів залп. Кілька гвардійців одночасно, не змовляючись, без команди вистрелили в боягуза і зрадника. Це батьківщина покарала від-

ступника. Це гвардійці Червоної Армії, не вагаючись, знищили одного, який хотів своєю зрадою кинути тінь на двадцять вісім відважних.

— Ні кроку назад! — пролунала команда політкерівника Дієва.

І розгорівся нечуваний бій. З протитанкових рушниць хоробрі бійці підбивали ворожі машини, підривали їх гранатами, підпалювали пляшками з пальною рідиною.

У цей час жменька героїв не була одинока. З нею було велике минуле нашого народу, що грудьми відстоював свою незалежність.

З нею були доблесні перемоги російської гвардії, про воїнів яких фельдмаршал Салтиков ще під час Семирічної війни з прусаками доносив у Петербург: «Щодо російських гвардійців торкається, можу сказати, що проти них ніхто встояти не може, а самі вони подібно левам зневажають свої рани».

З нею була доблесть і честь Червоної Армії, її бойові прапори, які в ці хвилини ніби осяювали героїв.

З нею було велике сталінське благословіння на нещадну боротьбу з ворогом.

Бій тривав понад чотири години, а броньований кулак фашистів все не міг прорватися через рубіж, що його обороняли гвардійці.

Чотирнадцять танків нерухомо застигли на полі бою.

У цей час в присмерковій димці показався другий ешелон танків. Серед них — кілька важких. 30 нових машин нарахував Клочков. Сумніву не було,— вони йшли до залізничного роз'їзду, до окопу сміливців.

Ти трохи помилився, славний політкерівник Дієв! Ти казав, що танків припаде менш як по одному на брата! Їх уже майже по два на бійця. Батьківщино, мати-вітчизно, дай нових сил своїм синам, хай не здригнуть вони в цей тяжкий час!

Запаленими від напруги очима Клочков глянув на товаришів. Він згадав Москву, Красну площу, той вітряний день, коли побачив Сталіна на трибуні мавзолею.

— Тридцять танків, друзі,— сказав він бійцям,— прийдеться всім нам умерти, мабуть. Велика Росія, а відступати нікуди. Позаду Москва!

Танки посувались до окопу. Поранений Бондаренко, пригнувшись до Клочкова, обійняв його неушкодженою рукою і сказав:

— Давай поцілуємось, Дієв!

І всі вони, хто був в окопі, перецілувались, підняли рушниці і приготували гранати.

Ворожі танки все ближче і ближче... Уже тридцять хвилин іде бій. Підбито і горить близько десятка танків.

Та виходять із строю один за одним і сміливці, завдаючи ворогові з останніх сил влучні удари.

Танки уже біля самого окопу... Німці вискакують з люків, щоб живими взяти хоробрих і розправитися з ними.

Але по команді політкерівника Дієва підіймаються їм назустріч безстрашні:

— Гвардія вмирає, а не здається!

Кінчаються боєприпаси. Гине Москаленко під гусеницями танка, хапаючи голими руками його сталеві плити. Просто на дуло ворожого кулемета йде, схрестивши руки на грудях, Кожебергенов.

Дієв, схопивши останню зв'язку гранат, біжить до важкої машини, яка тільки що підм'яла під себе Безрідного. Політкерівник устигає перебити гусеницю потвори, і, пронизаний кулями, падає на землю.

Убитий Дієв... Ні, він ще дихає. Поряд з ним, закривавленим і вмираючим, голова до голови, лежить поранений Натаров. Повз них з громом і брязкотом мчать танки ворога, а Дієв говорить своєму товаришеві:

— Помираємо, брате... Колинебудь згадають нас... Коли живий будеш, скажи нашим...

Він не скінчив фрази і застиг.

Так помер політкерівник Дієв-Клочков, що віддав життя мужній дії на полі бою.

Про все це розповів Натаров. Повзком він дібрався тієї ночі до лісу, знемагаючи від втрати крові, бродив кілька днів, поки не натрапив на групу наших розвідників.

Помер Натаров у госпіталі. Він передав нам заповіт героїв-панфіловців. Та й без цього ми добре знаємо, що хотів сказати нам Дієв, коли над ним витала невмолима смерть.

«Ми принесли своє життя на благо вітчизни,— сказали нам герої.— Не проливайте сліз над нашими бездиханними тілами. Стиснувши зуби, будьте стійкі! Ми знали, в ім'я чого ми йдемо на смерть. Ми виконали свій військовий обов'язок, ми перегородили шлях ворогові. Ідіть у бій з фашистами й пам'ятайте: перемога або смерть! Іншого вибору у вас немає, як не було його і у нас. Ми загинули, але ми перемогли!».

Цей заповіт живе в серцях воїнів Червоної Армії.

БАТЬКО 28 ГЕРОЇВ-ГВАРДІЙЦІВ

Моральна сила — цариця армії, а героїзм є результат доцільного військового виховання, говорить нам воєнна історія. І моральний дух,

що підняв 28 гвардійців на вершину героїзму, був не даром долі, не хвилинним спалахом відваги, а славним результатом терплячого, наполегливого виховання людей.

Старий воїн полковник Капров, спокійний комісар Мухомедьяров, сповнений відваги капітан Гундилович, у чиїй роті був політкерівником Дієв-Клочков, були учителями гвардійців, які спинили 50 танків ворога. І всі вони вчились героїзму і вмінню воювати у свого командира генерала Панфілова, чиє славне ім'я носить дивізія.

Є воєначальники, чия доля — ще за життя стати легендарними героями, бути прикладом усім воїнам. Такий генерал гвардії Іван Панфілов, батько 8-ї гвардійської дивізії, вихователь 28 гвардійців. Ще живим блиском променились його ясні очі, ще вартовий біля командного пункту завмирав від захоплення, коли генерал, виходячи з землянки, по-батьківськи клав йому на плече свою руку, ще звучав у батальйонах його трохи хрипуватий від холоду голос, а легенда уже підняла на свої широкі легкі крила його ім'я і понесла по радянській землі.

Гвардієць Кожебергенов говорив у колі бійців-казахів:

— Е, люди, послухайте, що я скажу вам.

Герой Радянського Союзу
генерал-майор І. В. Панфілов.

Наш генерал — Чапаєва любимий брат. Я точно знаю це. Мені казав Клочков — наш політкерівник. Відкрив Панфілову великий секрет Чапаєв, як одному подужати ворогів десяток. Того секрету німці не взнають ніколи. Наш генерал, — він славний полководець, хвала йому. З ним жити легко і вмерти не страшно.

Кожебергенов говорив співучим голосом, і слова його оповідання самі собою складалися в пісню. У ній чудово переплелися правда і вигадка, і вся вона була літучим вісником слави, що осявала нині загиблого генерала Панфілова.

Він не був братом Чапаєва, але бився з ворогами в Чапаєвській дивізії. Чапаєвський секрет — це секрет російського військового вміння, більшовицької наполегливості і безстрашності в бою. Усе це мав Іван Панфілов.

Він провів у строю чверть віку і пройшов шлях від солдата царської армії до генерала радянської гвардії. В його біографії дві великі війни: одна — на початку військової служби, друга — наприкінці, і обидві — з німцями.

Життя, кинувши Панфілова солдатом в окопи першої імперіалістичної війни, кувало з нього полководця. І викувало хороброго,

вмілого воїна, багатого на вигадку і щедрого на новизну в військовому мистецтві.

У далекому Казахстані Панфілов формував свою дивізію і вже тоді знав, якою грізною силою стане вона в боях з ворогом.

І коли його полки маршем рушили крізь тумани Північно-Західного фронту до Москви, на оборону столиці, генерал розумів, що боротьба буде запеклою, не на життя, а на смерть, але був впевнений — дивізія не здригне.

Він відкрив уже своїм стрільцям секрет перемоги, загартував їх в трудах бойової учби і на полі бою. Полки йшли до Москви, готові і до смерті і до безсмертної слави.

Герой, підтягнутий і строгий,
Стоїть Панфілов край дороги.
А перед ним ідуть в рядах
Сини, змужнілі у боях.
Він удивляється в їх лиця,
Вслухається в їх крок чіткий.
Сміються очі. Він гордиться:
Боєць! Він мусить буть такий!
Нехай атака йде гаряча,
Хай рукопашна у рову —
Кістьми він ляже та, одначе,
Не пустить ворога в Москву.

П'ять фашистських дивізій протистояли бійцям Панфілова. 30 тисяч німецьких солдатів і офіцерів і понад 150 ворожих танків ще за життя генерала знищила його дивізія в боях за Москву.

Дивізія Панфілова була однією з тих дивізій, які з найбільшою могутністю круто обірвали розрахунки ворога на падіння Москви.

Дивізія наводила жах на ворогів. Генерал Панфілов швидко вивчив тактику німецьких військ і знайшов заходи протидіяння їй. Він розумів свою відповідальність перед батьківщиною і робив усе, щоб бути на висоті військового обов'язку.

Коли на командний пункт принесли газети з Указом Президії Верховної Ради про нагородження дивізії орденом Червоного Прапора і перетворення її в гвардійську, сльози радості виступили на очах суворого генерала.

— Це Сталін усім нам руку потис,— сказав він своєму сподвижникові комісарові Єгорову і командирам, що оточили його. — Підіть та так і скажіть бійцям.

Генерал Панфілов був справжнім сином свого народу, відданим йому до гробу. Він був воїном чапаєвського завзяття, суворовського складу розуму, сталінського гарту.

Його обожнювали бійці. Вони любили його

тією сильною і мужньою любов'ю, яка виникає в вогні боїв, коли генерал поділяє небезпеку з червоноармійцем і своїм військовим талантом здобуває бажану перемогу. Вони готові були йти за ним в вогонь і в воду. І йшли всюди, доблесні, відважні.

Але не раз, коли генерал об'їжджав батальйони і роти, бійці буквально благали його іти з лінії вогню і керувати боєм з більш безпечного місця. Гніваючись і покрикуючи на гвардійців, генерал відповідав:

— Ну, ну, в няньки лізете! Забули: що ближче ми до німця, то він в страху по вінця.

І, похльоскуючи по плечу Кожебергенова, що з німою любов'ю дививсь йому в очі, Панфілов посміхався:

— Не жени, брате, мене звідси. У гущі бою — будем ми з тобою! Таке то!

Безстрашний гвардійський генерал належав до числа тих воєначальників, які були дбайливо добрані великим Сталіним для організації перемоги в історичних боях під Москвою.

Панфілов був цілком достойний довір'я вождя. Незвичайна, палка любов до батьківщини і палка ненависть до ворога, висока військова культура, гнучкий, гострий розум, невблаганна вимогливість — ось риси Панфілова, одного з блискучих представників радянського генералітету.

Німці знали небезпечну силу генерала Панфілова. Він був страшний їм і після смерті. Коли 8-а гвардійська після кровопролитного бою рвонулась до Крюкова, жителі цього села розповіли нам про «скарги» німців. Солдати і офіцери, перекручуючи російські слова, сумно говорили: «Треба тікати, нас смертельно переслідує зла панфіловська дивізія».

...Якось у полку ховали першого вбитого під Москвою панфіловця Юхима Масеяша. Учасники бою промовляли слова гіркоти і гніву. Підіймаючи вгору зброю, бійці клялися, що помстяться за смерть товариша, який геройськи поліг під час сміливого нічного нальоту на тилову базу німців. Його несли на руках до могили. Йому віддали військову шану.

У всіх ротах і взводах політпрацівники говорили з бійцями про подвиг Масеяша, прославляючи героя.

Коли комісар Логвиненко розповів Іванові Васильовичу Панфілову, як бійці попрощалися з першим убитим, він спитав:

— А чи на батьківщину, сім'ї, ви написали? Лист, товаришу Логвиненко, має бути таким, щоб не тільки сини, а й онуки і правнуки з гордістю показували його. Безсмертя — ось нагорода тому, хто вмирає смертю хоробрих. Подумайте про це, товаришу Логвиненко.

Ці слова генерала запам'ятали всі. Подвиги, вчинені гвардійцями, політпрацівники доводили до свідомості кожного бійця і командира, учили людей зневаги до смерті в ім'я перемоги. Про подвиги героїв узнавала вся дивізія. Про них писали в газеті, складали пісень, про них розповідали бійцям.

Це є справжнє безсмертя: подвиг живе в пам'яті народу, слава подвига осяює сім'ю героя і бойові ряди воїнів.

У напружених обставинах жовтня 1941 року, коли німці, прорвавшись під Вязьмою, ринули до Москви, коли на кожного панфіловця припадало іноді по десять-двадцять ворогів, у дивізії невтомно дбали про те, щоб імена полеглих за батьківщину були відомі всім бійцям.

Таке ім'я капітана Манаєнкова, який гранатами підірвав два фашистських танки і загинув в охопленому полум'ям сараї, оточений автоматниками і танками ворога, вважаючи за краще згоріти в вогні, але не здатися німцям. Він був начальником штабу полку, в якому потім народились двадцять вісім, і загинув за місяць до 16 листопада. Подвиг одного героя народжує доблесть другого і готує грунт для масового героїзму.

Можна сказати, що до дня 16 листопада,

коли німці почали другий наступ на Москву, таке безсмертя стало мрією багатьох панфіловців — перемогти ворога навіть смертю своєю, щоб жити вічно в пам'яті народу-героя.

16 листопада було не тільки днем двадцяти восьми, а й днем масового героїзму панфіловської дивізії...

Німецькі танки мчали вперед різними дорогами. Біля роз'їзду Дубосєково їх спинили двадцять вісім героїв. Другий загін — 27 танків — просувався з другого боку Волоколамського шосе, намагаючись вийти в тил панфіловцям.

У селі Строково був залишений заслін — одинадцять саперів на чолі з молодшим лейтенантом Фірстовим і політкерівником Павловим. Жоден не втік, коли показались танки. Підбивши кілька машин гранатами, вони на цілий день затримали тут німців.

Третя колона танків у цей же день була зупинена взводом винищувачів Толгарського полку, які ввійшли в історію дивізії під іменем сімнадцяти безстрашних.

Ця група танків теж прагнула вийти в тил дивізії. То був критичний момент, коли панфіловці тільки вийшли з одного кільця танків і ворог знову хотів їх здавити в тиски. Винищувачі з гранатами вийшли назустріч танкам

на дорогу поблизу села Миканіно. Політкерівник Георгієв, що очолював взвод, урівноважена і тиха людина, діставши наказ, вийняв з кишені партквиток і, звертаючись до комісара Логвиненка, сказав:

— Товаришу комісар, дозвольте у вас залишити!

Логвиненко взяв квиток, розкрив. З маленької фотокартки на комісара дивились спокійні, відкриті очі. Комісар глянув на Георгієва — його погляд лишався таким самим і в цей момент. Простягаючи квиток Георгієву, Логвиненко сказав, чомусь назвавши його по імені й по-батькові:

— Ось що, Андрію Миколайовичу, ця червона книжка — знак твоєї приналежності до непереможної більшовицької партії. Хай вона і в бою буде з тобою. Так буде сильніше!

Комісар поцілував Георгієва. Через кілька годин він знову тримав у руках партійний квиток політкерівника. На ньому запеклася кров, що забарвила краєчки внутрішніх аркушиків. Тепер цей квиток — його номер 2691175 — дорогоцінна реліквія панфіловської дивізії.

Політкерівник Георгієв загинув. Але танки не пройшли. Чотири машини були висаджені в повітря гранатами, інші повернули назад.

...У той пам'ятний день Панфілов спитав у свого друга полковника Капрова:

— Хто у тебе на флангу біля роз'їзду Дубосєково?

— Капітан Гундилович,— відповів Капров.

Панфілов пам'ятав своїх пташат усіх до одного по іменах.

— Малий ростом та великий відвагою! Як люди його, чи всі живі? Як Кожебергенов і Добробабін, Натаров? Хай скажуть усім, що я особисто наказав тримати рубіж, хоч би вся німецька армія пішла на нього.

Клочков, Кожебергенов і інші були в окопі. Вони знали наказ генерала. Вони знали секрет боротьби одного проти десяти. Танки ворога не пройшли.

Так вони й стоять перед нашим поглядом у думках — 28 гвардійців, воїни-герої, що оточують свого сивого, виблискуючого славою героя генерала, ім'я якого хвилює серця солдатів і сяє, як палаючий меч сталінської гвардії.

НА МІСЦІ ЛЕГЕНДАРНОЇ БИТВИ

Стояв тихий морозний ранок, напевне такий же, як і в день 16 листопада. Наші частини знов оволоділи Дубосєковом.

Ми прямували до місця легендарної битви

Салют біля окопа, де билися 28 гвардійців проти німецьких танків. На фото — друзі і вихователі загиблих героїв (зліва направо): капітан Гундилович, начальник політвідділу дивізії Галушко, військом дивізії Єгоров, командир полку Карпов, комісар полку Мухомед'яров.

28 гвардійців. Уночі бушувала хуга, і загін ішов по сніжній цілині. Попереду обережно посувалися сапери з міношукачами.

— Тут,— сказав капітан Гундилович, друг загиблого Клочкова.

Навколо розстелялася рівна біла пелена. Зліва, за невеликим гайком, простяглася лінія залізниці. Справа стояли одинокі ялини. Ніщо не нагадувало про події, що тут розігралися.

Ми запрацювали лопатами. Хвилина, друга, третя, і поступово спід снігу стало виникати поле битви. Ось показався шмат бруствера окопу. Ось виявлено ріг бліндажу. Ось лопата торкнулася чогось металічного, і показалась каска, а за нею кинджал. Вдруге на тому самому місці вростає в землю окоп повного профіля.

Грудки снігу стали жовто-червоними. В хрусталиках льоду, як в судинах з дорогоцінною рідиною, зачервоніла кров. Вона тепер всюди, ця священна кров загиблих героїв, — на нижніх колодах бліндажу, на відкопаному протигазі, на витягнутому плащ-наметі, на снігу навкруг.

Показалось тіло. Спочатку ноги, потім тулуб. Військом дивізії полковий комісар Єгоров, полковник Капров, начальник політвідділу дивізії Галушко і капітан Гундилович бережно

підіймають на руки труп героя. У нього розбита голова. Не можна взнати, хто це.

Але це не Дієв. Місцеві жителі, які добре знали кипучого політкерівника, потай від німців розшукали його труп і поховали за сторожкою колійного обхідника.

Полеглого товариша опустили на землю. Кишені його шинелі, гімнастерки і штанів вивернуті. У них немає жодного документа, — забрали німці, захопивши з собою і шапку-вушанку та чоботи вбитого.

Поряд з ним в окопі знайшли записну книжку. Вона була ще чистою і зберігала лише номер гвинтівки — 21789. Запам'ятаймо його. Ця гвинтівка стріляла без промаху.

Усі дивились на свіжий могильний горбок. Біля нього вишикувався взвод молодих гвардійців-панфіловців. Їм не раз розповідали історію подвигу 28, і тепер вони самі побачили одного з них.

У безгомінні й скорботі, з непокритими головами застигли бійці. І я побачив сивину старого воїна полковника Капрова, що стояв попереду своїх нових пташат-гвардійців, яких він зробить орлами в бою.

Начальник політвідділу дивізії Галушко схвильовано виголошує надгробне слово:

— Ми пам'ятаємо ваш заповіт, герої. Ми чуємо ваші передсмертні голоси. Ми зробимо все, щоб бути гідними вашої доблесті і честі.

Прогримів трикратний урочистий салют. Ніби могутньою луною, на нього відгукнувся грім наших гармат. За спиною були вогневі позиції артилерії, а попереду, за кілька кілометрів, кипів бій.

І такими живими стали в нашій свідомості загиблі панфіловці, що здавалося, ніби пройде ще мить, і, виблискуючи славою, вони постануть з могили, щоб ринути туди, де йдуть у наступ наші полки.

Це усвідомлення живих і є безсмертя полеглих.

Тихо шепочуть їхні імена сивобороді діди; юнаки й дівчата з хвилюванням думають про легендарних героїв. У піснях, поемах, легендах, в мармурі і фарбах будуть увічнені їхні образи. Увесь радянський народ зберігає пам'ять про своїх багатирських синів.

Серед них були і росіяни, і українці, і казахи. Їхнє військове товариство, скріплене кров'ю, стало втіленням великої бойової дружби народів нашої країни, що піднялися на свого смертельного ворога.

ДИВІЗІЯ БОГАТИРІВ

Ніколи не померкне слава героїв-панфіловців. Не тільки по всій нашій землі, а і в Англії і Америці — всюди, де дружньо стежать за подвигами Червоної Армії, люди з хвилюванням говорять про 28 національних героїв нашої країни, що піднялися до вершин людської мужності і стійкості. Усі вони нагороджені званням Героя Радянського Союзу.

8-а гвардійська дивізія, що виховала цих чудо-богатирів, свято зберігає їхні бойові традиції. До могильного пагорбка біля роз'їзду Дубосєково, де билися 28 гвардійців, приходять поклонитися жителі навколишніх сіл, а дивізія імені Панфілова пішла далеко на захід, щоб у переможних боях воскресити пам'ять про загиблих героїв.

Дивізії треба було виконати складне бойове завдання, зв'язане з оточенням німецького угруповання військ. Перед початком операції військом дивізії орденоносець Єгоров говорив бійцям:

Пам'ятайте, друзі гвардійці, заповіт наших братів. Покажемо ворогові, що в нас живе їхня безсмертна сила. Ми йдемо вперед, і горе тому, хто стане на нашому шляху!

Молодим гвардійцям ветерани-панфіловці часто розповідали про подвиг 28 героїв,

і кожне слово цих хвилюючих оповідань западало глибоко в душу.

Дивізія рушила вперед. Грузнучи по пояс у снігу, прокладаючи собі дорогу крізь лісові хащі, ішли відважні панфіловці, пам'ятаючи бойовий наказ й напучення свого комісара. Тільки за десять днів вони зробили переможний наступальний марш більше, ніж у сто кілометрів. За цей час гвардійці-панфіловці визволили від німецьких окупантів понад 250 населених пунктів, знищили близько 4 тисяч ворожих солдатів і офіцерів, захопили 700 автомашин, багато гармат, боєприпасів і інші трофеї.

Якось частина полковника Капрова, всю ніч долаючи незліченні перешкоди бездоріжжя, висунулась далеко у тил противника. Гвардійці підійшли до великого населеного пункту, де був гарнізон фашистів і їхні великі склади. Поява радянських військ була несподіваною. Мов спід землі виросли на околиці села наші автоматники і на чолі з політкерівником Габдуліним вбігли в нього. Натиск був такий раптовий і навальний, що напівсонні, нічого не розуміючі німці повтікали у величезному замішанні. Панфіловцям дісталися цілісінькі склади і багато зброї.

На ранок бій тривав у лісі, далеко за селом. Німці, оправившись і підтягнувши з глибини

нові сили, вчинили серію запеклих контратак. Але те, що взяли гвардійці, вони не віддають назад. Стійкість панфіловців уже добре відома ворогам. Уперед висунувся підрозділ капітана Гундиловича, той самий, в якому виросли 28 героїв. Він сміливо прийняв на себе удари ворога і відкинув гітлерівців до сусіднього населеного пункту.

Там фашисти зосередили великі резерви, устигши завчасно перетворити всі будинки в укріплені вогневі точки. Німці закопували в землю танки, використовуючи їх як броньовані доти. Старанно замасковані, стояли мінометні батареї. Усю силу свого вогню противник спрямував на полк, яким камандує Капров.

Здавалося, що крізь цю смертоносну завісу не можна пробитися. Але панфіловці бачили всяке. Не раз вони доводили, що радянська піхота здатна подолати будьякі перешкоди. Комісар Логвиненко якось влучно сформував девіз піхотинців-гвардійців:

— Куля, міна і снаряд страшні тим, хто відступає або лежить на місці. Противник веде вогонь, значить — вперед! Тільки це змусить його замовкнути.

Так і тепер панфіловці нестримною лавою кинулись вперед. Грізний був їхній удар. Вони зазнали чималих втрат, але пройшли через

вогонь і опинились перед самим ворогом. Гвардійці дорвалися до рукопашного бою і поклали навколо себе 800 ворожих трупів.

Капітан Мамиш-Ола, людина з суворим, ніби закам'янілим лицем, говорить молодим гвардійцям:

— У нас в Казахстані є прислів'я: «Коли йде бій, слід позбутися вух і очей, — не чути свисту ворожих стріл, не бачити числа ворогів, треба тільки мати руки, щоб ворога вбити».

Гвардійці-панфіловці не бояться смерті і знають одне: те, що зробили 28 героїв, мусить зробити перший-ліпший з них, якщо це потрібно буде.

Ленінаканський робітник гвардієць Тулеген Тохтаров, один з тих, що колись стояв у почесному караулі біля окопу 28 героїв, в бою біля крупного села вирвався далеко вперед, до самої його околиці.

Німці хотіли захопити його живим, але він перестріляв усіх, хто намагався до нього наблизитись, і продовжував просуватись вперед. Він не оглядався назад: десь за лощиною товариші — вони прийдуть.

Вороги вирішили покінчити з сміливцем. Цілий взвод пішов на Тохтарова! Німці думали, що це буде подібне до облави на необе-

режного оленя. Але перед ними був лев з гордим, зневажаючим небезпеку, серцем.

Здавалося, герой справді не помічав погрожуючої йому неминучої смерті. Він вів прицільний вогонь з автомата, і взвод, цілий взвод німців, змушений був припасти до землі.

Група фашистів зайшла сміливцю в тил. Вони знов спробували взяти його живим. Він один безстрашно прийняв рукопашний бій, і тоді розлютований офіцер вистрелив у нього. Тохтаров похитнувся. Смерть уже закривала йому очі. Але з останніх сил він ударив прикладом автомата офіцера, розвалив йому голову і впав бездиханний на сніг...

Життя героїв — діяння. Загибаючи, вони залишають своєму народові подвиги. І ще не висічені на камені, ледве записані, вони переможно обходять батьківщину, закликають, запалюють, вчать.

Слава подвига непорушна, безсмертна, і немає такої сили на світі, яка могла б погасити святий вогонь великої справи. Як маяк, високо піднесений над землею, світить подвиг, вказуючи шлях живим.

Така доля 28 героїв-гвардійців: у безстрашності Тулегена Тохтарова, в прекрасному військовому натхненні сотень панфіловців, в ор-

дені Леніна на прапорі дивізії, у відвазі нашої гвардії знову й знову воскресла їхня велика мужність.

БЕЗСМЕРТЯ ГЕРОЇВ

Настало літо 1942 року. Ось він знову, роз'їзд Дубосєково. Треба пройти трохи вправо, метрів сто, і ви опинитесь там, де 28 гвардійців-панфіловців билися з 50 німецькими танками.

Ми були тут зимою, скоро після того, як радянські воїни визволили цей край від ворога. Важкий сніг виблискуючим на сонці білим саваном покривав цей рубіж слави.

Тепер земля оголена, і перед нами вся арена бою. Ось бліндаж. Весняні води розмили його глинясті стіни, і колоди накату, почорнілі від великих дощів, обвалились униз. Поряд іде звивиста лінія окопу. Його дно поросло травою, синіми волощками, блідожовтою свиріпою, зеленим молочаєм.

Ось тут, вглядаючись в далеч, стояли герої. Звідси, хапаючись рукою за бруствер, покритий льодовою корою, вони підіймались назустріч танкам. Може, там, де зараз вітер колише віти ріденького чагарника, упав смертельно поранений Клочков-Дієв. Туг нерухомо застигали димуючі громаддя підірваних танків.

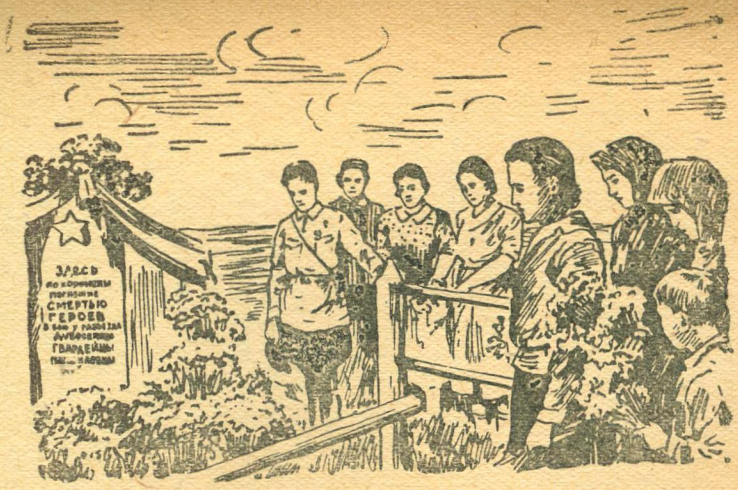

Біля могили героїв-панфіловців коло роз'їзду Дубосєково. Зліва — волоколамський партизан Герой Радянського Союзу І. Кузін.

Тепер ми знаємо нові подробиці про останні дні вожака відважних. Сім'я робітника-залізничника Макарова бачила його за день до німецької атаки, 15 листопада. Він жив у їхньому будинку, але часто ночував у роті. Клочков був веселий і наспівував свою любиму пісню — лермонтовське «Бородино», ту, якої він співав своєму другові Гундиловичу в день 7 листопада, коли їхав у Москву, на Красну площу:

Адже ж були гарячі дії,
Та, кажуть, ще і презначнії!
Недарма згадує Росія
Про день Бородіна!

Він покликав до себе бійців. Ми знаємо їхні імена. Там були всі ті, з ким мав він поділити в цьому окопі і смерть і славу. Клочков спочатку сміявся, жартував, а потім раптом став серйозним, зробив кілька кроків по кімнаті і сказав:

— Багато людей, хлопці, померло колись за Москву. І тепер її далеко видно. А про тих, що кров свою пролили, ми тепер пісень співаємо. Може, і нам доведеться стати тут насмерть. І про нас колинебудь заспівають хороше. Заспіваєш, Михайлику? — спитав він, обернувшись до свого маленького друга Михайлика Скобкіна.

Хлопчик примостився в кутку, на нефарбованій лавці. В очах його стояли сльози. Він кивнув головою і тихо відповів:

— Заспіваю, дядьку Василь!

Зараз Михайлик не плакав. Він стояв з нами біля окопу і розповідав, що брат Микола пішов в армію, що і він, потай від батька, бігав за сім кілометрів у Волоколамськ, просився в бійці, а там майор з військомату дав йому цукерок і відправив додому. Цукерки він з'їв, але в Червону Армію все одно піде і буде таким, як дядько Василь, а пісню про нього він уже вчить, слова є — прочитав у газеті, тільки мотиву ще не підібрав.

Хлопчик говорив поспішаючи, схвильовано. У небі над цим полем бою сяяв холодний, ніби металічний місяць. Священний трепет охоплював душу, і стало зрозуміло: оце ось російське поле навіки ввійшло в історію нашої землі.

...Недалеко від роз'їзду Дубосєково, за околицею села Нелідово, стоїть могильний пагорбок, огороджений звитими дубовими прутами і вітами молодих ялин. Над могилою укріплено дерев'яний надгробок, вирізаний у формі старовинного рицарського щита. На ньому напис: «Тут поховані загиблі смертю героїв у бою біля роз'їзду Дубосєково гвардійці-панфіловці.

Удень жителі цієї округи взнали — уряд присвоїв 28 гвардійцям звання Героя Радянського Союзу. Люди почали сходитися до дорогої могили.

Ще на початку весни, коли розтанув сніг, вони самі перевезли з окопу трупи відважних і поховали їх тут, на сяючому першою зеленню лугу. Попереду траурної процесії йшов колгоспний коваль Василь Олександрович Щупакін. Він ніколи в житті не виголошував промов. Він тільки сказав тоді:

— Прийми, земле російська, богатирів російських!

Сьогодні дівчата прибрали могилу свіжими польовими квітами. Зіна Шишова прийшла сюди з своїми подругами Валею Сольоновою і Марусею Скворцовою раніше за всіх. Вони довго стояли біля могильної огорожі і не помітили, як ззаду підійшов коваль Щупакін і сказав:

— Військо йде, дівчата, біжіть назустріч!

Збирався народ. Бабуся Глазова, підвівши до могили шестирічного Вітю Мурашова, почала, ніби прекрасну казку, розповідати йому все, що знала про 28 героїв:

— І от вийшли вони, гарні, як на підбір, в чисте поле і наставили свої рушниці-кулемети на німецькі танки-поганки... І ніби від

Сталіна знали вони таке слово чарівне, що, як скажуть його та як стрельнуть, так машини ці німецькі і розсипаються.

Біля могили фронтом на захід вишикувались військові частини. Серед них — бійці-гвардійці під командуванням гвардії підполковника Подберьозкіна. Більшість з них ще не була в боях. Стримуючи хвилювання, вони стояли біля святого місця гвардійської слави, і сонячні промені дробилися на їхніх тригранних багнетах.

Багатотисячний мітинг відкрив секретар Волоколамського райкому партії Коротков. Люди говорили, скинувши шапки.

І в короткій промові волоколамського партизана Героя Радянського Союзу Кузіна, і в простих словах колгоспника Кулікова, і в палкому виступі гвардії батальйонного комісара Чумакова звучали два рівних у своїй могутній силі почуття — любов і ненависть: любов до вітчизни, за яку загинули герої-панфіловці, і ненависть до ворога, який топче нашу землю.

Перед нерухомим строєм бійців біля могили героїв старий, суворий воїн, гвардії підполковник Подберьозкін виголошує урочисті слова гвардійської клятви: «Перемогти або вмерти!» Звучить команда до рушничного салюту.

Трикратний залп стрясає повітря. Командири, вийшовши з строю і оточивши дорогу могилу суворим квадратом, приклоняють коліна, віддаючи військову честь загиблим. Бійці, за старим солдатським церемоніалом, держать гвинтівки «на караул».

Услід за тим починається урочистий марш військ. Ідуть побатальйоно гвардійці: автоматники, кулеметники, мінометники. Ідуть по широкій сільській вулиці рівними рядами, гулко відбиваючи крок.

Смеркло. Обличчя бійців не можна розглядіти. І здавалося, що в цих грізних рядах ідуть і загиблі герої-панфіловці, готові знов повторити своє життя, щоб двічі віддати його за вітчизну.

Назавтра одна з частин, що взяла участь у параді, пішла до лінії фронту, понісши з собою в бій відчуття неповторної військової краси цього маршу біля могили полеглих героїв.

Безсмертний дух подвигу 28 героїв-панфіловців.

Багато що можна забути в житті — особисте щастя, сьогоднішню удачу, вчорашній сум, але подвиг панфіловців не підвладний часові. Від серця до серця обійшов він міліони людей, підіймаючи їх і вказуючи шлях до

доблесної слави. В прах обернулись тіла героїв, але вони навіки з нами, вони — наша спільна слава.

По цих чудо-богатирях судитиме про наші дні історія. Ними буде вічно гордитись країна, і діти, заучуючи оповідання про загиблих героїв, будуть у мріях прагнути стати подібними до них, безсмертних.

...В урочистому мовчанні розходились люди, кидаючи прощальні погляди на могилу. Народна пам'ять не дасть забуттю торкнутися героїв. Вона винесла їх сюди, на закривавлену підмосковну землю. Їхнє почесне місце, їхній гвардійський пост тут, серед цих перелісків і лощин, де вони полягли, прикриваючи своїм тілом завітну Москву.

ТРАДИЦІЇ 28 ГВАРДІЙЦІВ-ПАНФІЛОВЦІВ

Великі ідеї і чисті почуття зміцнили силу 28 панфіловців. Свята любов до вітчизни дала їм мужність виконати до кінця військовий обов'язок. Жагуча ненависть до ворога викликала в їхніх серцях зневагу до смерті і люту рішучість перемоги навіть ціною власного життя. Звичайні радянські люди, вони стали героями великого народу, що підняв меч на захист своєї честі, незалежності і свободи.

В бою боєць спирається на бійця, рота — на роту, батальйон — на батальйон, полк — на полк. Це єдиний, міцно спаяний ланцюг, в якому важлива і незамінима кожна ланка, кожна окрема людина. Варт випасти хоч би одній такій ланці, варт відійти хоч би одній людині — і ланцюг порваний. Відступити без наказу — це значить оголити фронт, відкрити шлях ворогові, допомогти йому завдати раптового удару у фланги і тили інших підрозділів. Відійти без наказу — означає зрадити товаришів, завдати величезної шкоди нашій батьківщині, стати в один ряд з мерзенними зрадниками батьківщини.

«Боєць повинен наполегливо оборонятися і без наказу командира не відходити», — говорить бойовий статут піхоти Червоної Армії. Холоднокровний, рішучий боєць, поки у нього є зброя, недоступний для ворога. Стійко лишаючись на місці, він допомагає відбити ворожу атаку.

Безстрашність — мати перемоги. Сміливість — найпевніша броня і найгрізніша зброя в бою. Де б не були наші люди, в які б тяжкі умови їх не поставила обстанова бою, вони пам'ятають стару військову мудрість: «Переможений той, хто почуває себе переможеним». Ніколи не почувати себе переможеним — значить не відступати ні на крок перед воро-

гом і до останньої краплини крові тримати свої позиції. Навіть якщо перед тобою сотні ворогів, навіть якщо смерть заглядає в лице, — все одно: треба битися до кінця. Битися з ворогом, поки рухається хоч би єдиний мускул, поки бачать очі, поки підкорюється рука, а з останнім ударом серця завдати смертельного удару фашистам.

Славою вінчає батьківщина відважних, тих, що виконали свій обов'язок. Зневагою і суворою помстою карає вона тих, хто залишив свій бойовий пост без наказу, втік з поля бою.

Військові положення всіх часів і народів передбачали нещадні кари за вільний або невільний вихід спід прапора, за втечу з позицій.

Римський полководець Сервілій Пріск власноручно заколов коп'єносця, який занадто повільно крокував під час контратаки бойових легіонів.

Стародавні єгіптяни відрізували язик тому, хто відлучався від частини на відстань далі звуку сурми або тікав від ворога.

У Спарті тих воїнів, що відступили, примушували надівати ганебний жовтий плащ з зображенням або описом на ньому заподіяного злочину. Боягузові виголювали половину го-

лови. Зустрічаючись з ним, кожний громадянин держави мав право безкарно його вдарити. Жодна дівчина не могла вийти заміж за мерзенного боягуза.

Російський народ ніколи не прощав малодушності на війні. У військовому артикулі Петра І сказано: «Хто забариться зустрітися з ворогом або залишить прапор, той, бувши викритий або спійманий, позбавляється життя без суду. Він об'являється безчесним, про що сповіщають перед частиною при барабанному бої, гучно й голосно. Завдання рани такому або навіть убивство його по гарячих слідах не ставиться в вину».

У суворі дні громадянської війни найменша спроба бійця ухилятися від виконання свого обов'язку, кинути лінію вогню зустрічала грізний осуд червоноармійської маси, народу. Фронтова поезія тієї пори донесла нам нещадне прокляття боягузам, малодушним, що кинули свій бойовий пост, відступили з позиції.

Вже наближається година перемоги.
Вже над землею ранок заяснів.
І горе тим, хто втік із поля бойового,
Хто заховавсь, коли останній бій кипів.
Не бачить їм того, за що боролись довго,
Чого ми прагнули увесь свій вік трудний...

Прокляття втікачам із поля бойового!
Відкине вас, як гиди, народ наш трудовий.

Коли у лютому 1918 року німецькі полчища вторглися на Україну, партія закликала робітників і селян стати на захист батьківщини. Серед перших був Микола Щорс. Як тільки його обрали командиром об'єднаного загону, він почав встановлювати в загоні міцну військову дисципліну. Один з пунктів дисциплінарних правил, вироблених Щорсом, проголошував: «Боєць, що вийшов з бою без наказу командира, розстрілюється, як за зраду».

Ленін закликав не спинятися ні перед якими жертвами, щоб створити справжню, залізну військову дисципліну.

Сьогодні з новою силою звучать слова Леніна, звернуті до Червоної Армії: «...хто... не підтримує з усіх сил порядку і дисципліни в ній, той зрадник і запроданець, того треба знищувати нещадно».

У тяжкі часи вистояла російська земля. У петровські дні, коли Карл XII вторгнувся в межі Росії, в час Вітчизняної війни, коли корпуси Наполеона докотилися до Москви, — не раз на протязі історії нашої країни здавалось ворогам, що гине російська земля. Але підіймався безсмертний народ, жорстокими робилися серця воїнів, і вони билися насмерть,

повергаючи ворога в п[illegible]ах своєю непохит[illegible] стійкістю.

Не збідніла на героїв країна наша. Але зараз такий, коли кожен боєць, командир і політпрацівник повинен бути здатним до сам[illegible] пожертви. Знову й знову ми згадуємо бе[illegible] смертний подвиг 28 гвардійців-панфіловці[illegible]. На заклик політкерівника Клочкова: «Велик[illegible] Росія, а відступати нікуди. Позаду Москва!»— вони відповіли: «Ні кроку назад!». Герої ви[illegible]конали свій обов'язок, бо знали, що чесни[illegible] воїн не служить батьківщині вполовину, а стоїть насмерть, до останнього краю, і доби[illegible]вається перемоги. Такої стійкості вітчизна ви[illegible]магає від кожного воїна.

Велике не вмирає. Бій 28 гвардійців з 50 фашистськими танками — не пожовкла сторінка історії, а нестихаючий заклик до впертої боротьби, символ непохитної готовності на[illegible]шого народу добитися розгрому німецьких окупантів. І коли прийде цей день, першими червоними трояндами перемоги ми прикрасимо могилу героїв панфіловців, і коло їхнього надгробку в священному мовчанні мисленно[illegible] стануть армія, народ, Сталін.

Центральна наукова бібліотека УРСР
93478

Редактор В. Синенко.

А. Кривицкий — 28 героев-панфиловцев.

(На украинском языке).

338. Зам. 2 друк. арк. В друк. арк. 40.000 зн.
Підписано до друку 4/IV 1944 г. Тираж 20.000.

Друкарня в-ва «Московский большевик».